

6. Сказки и мифы народов Чукотки и Камчатки. – М. – 178 с.
7. Топоров В. Н. Пространство и текст // Энциклопедия культур. – Режим доступа: [http:// es-dejavu.ru/p/ Publ_Toporov-Space.html](http://es-dejavu.ru/p/ Publ_Toporov-Space.html)
8. Фрейд З. Я и ОНО / З.Фрейд. – Москва.: Изд-во “ЭКСМО-ПРЕСС”; Харьков.: Фолио, 1999 с.

The article is devoted to the problem of capacity of the woman to the worldcreation and creativity in the whole. The mythological worlds' systems are analyzed in which woman is a subject of creation. The article lights up the influence of mythological imaginations about woman on her position in the modern society.

Key words: mythological worlds' systems, feminine, creative, world-creation, lifecreative activity, subject of the creation.

Отримано: 11.02.2010

УДК 378.637

Н.І.Левус

Ціннісні орієнтації у системі життєставлень сучасної молоді

У статті розглянуто зміст і конкретні прояви ціннісних орієнтацій молоді, в першу чергу, соціокультурних. Досліджено співвідношення ціннісних орієнтацій та особистісних ставлень як умову самовизначення особистості. Виявлено, що в структурі ціннісних орієнтацій сучасної молоді першочергове місце займають моральні цінності, а основними факторами їх формування є активність і діяльність особистості.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, життєствавлення, самовизначення, цілепокладання.

В статье рассматриваются содержание и конкретные проявления ценностных ориентаций молодежи, в первую очередь, социокультурных. Исследуется соотношение ценностных ориентаций и личностных отношений как условие самоопределения личности. Доказывается, что в структуре ценностных ориентаций современной молодежи основное место занимают моральные ценности, а существенными факторами их формирования являются активность и деятельность личности.

Ключевые слова: ценностные ориентации, жизнеотношение, самоопределение, целенаправленность.

Постановка проблеми. Проблема ціннісних орієнтацій молоді у суспільстві набула нині особливого значення. Ця тема достатньо складна, включає дослідження ряду аспектів, а саме: вікові психологічні особливості молоді, соціологічні проблеми освіти і виховання, вплив колективу та сім'ї. В умовах певної кризи соціальних ідеалів, зневіри частини населення в оптимістичні перспективи для України і світу в цілому дуже важливим є виховання молоді на засадах таких суспільно-актуальних цінностей, які є загально значущими, вічними, неперехідними.

Молоді належить особлива роль у суспільстві, адже саме її представники сьогодні – це керівники держави, уряду, науковці, економісти, юристи тощо – те покоління, яке буде творити історію завтра. І тому від того, якими є цінності і ціннісні орієнтації сучасної молоді, залежить її майбутнє і майбутнє суспільства в цілому. Саме тому дослідження цієї проблеми є достатньо актуальними на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Елементи потенційної структури особистості, на основі якої вона реалізує вибір цілей, мотивів певної діяльності з врахуванням специфіки конкретної ситуації дослідники позначають поняттям “ціннісні орієнтації” [1; 3; 5]. І психологи, і соціологи пов'язують ціннісні орієнтації із системою установок як ставлення до дійсності, з активністю індивіда, яка розкривається через діяльність [4; 6; 7].

Ціннісні орієнтації є складними утвореннями, що вбирають в себе різноманітне за формою та змістом розуміння особистістю оточуючого світу, свого минулого і майбутнього, істотні особливості свого власного “Я”. А. Г. Здравомислов і В. А. Ядов пишуть про те, що основна функція ціннісних орієнтацій “регулювання поведінки як усвідомленої дії в певних соціальних умовах” [2; 12].

Ціннісні орієнтації особистості мають складну ієрархічну структуру. Так, наприклад, автор відомої диспозиційної концепції регуляції соціальної поведінки В. А. Ядов виділив такі рівні диспозиції: 1) елементарні фіксовані установки (виникають на основі вітальних потреб); 2) амплітуда (формується на основі потреби людини у спілкуванні, яка здійснюється в малій групі); 3) суспільно-спрямований інтерес особистості відповідно до конкретної сфери активності; 4) ціннісні орієнтації особистості, які детермінують поведінку особистості [12].

Ціннісні орієнтації тісно пов'язані із самовизначенням. До спроби створення єдиної теорії самовизначення в юнацькому віці вдався М. Гінзбург [за: 4, с.110]. Основою позиції, з якої автор підходить до вирішення проблеми самовизначення, є уявлення про

ціннісно-смыслову природу особистісного самовизначення. Рівень зрілої особистості – це рівень ціннісно-смыслові детермінації, рівень існування у світі сенсів і цінностей.

У межах цього підходу адекватно постає питання про співвідношення цінностей і цілей: “Цінність у першу чергу є тим, що дає ідеальній (тобто реально ще не здійсненій) меті силу впливу на спосіб і характер людської діяльності, спонукальну силу” [за: 4, с. 111]. Таким чином, цінності, ціннісна свідомість лежить в основі цілепокладання.

Як бачимо, уявлення про власне майбутнє пов’язане із цінностями. Цінності тісно переплітаються з уявленнями про сенс життя, що є одночасно і підставою розвитку особистості, і її результатом. Наявність інтересу до сенсу життя і його активне обговорення, на думку М. Гінзбурга, свідчать про активний хід процесу самовизначення, їхня відсутність – про його викривлення.

Отже, цінності являють собою вищий рівень людських потреб. Особисті, індивідуальні потреби, набуваючи суспільного значення, детермінують активність особистості та її особисте ставлення до різних аспектів життя, а згодом перетворюються на життєві цінності.

Мета дослідження. У своїй роботі ми поставили за мету дослідити структуру та зміст ціннісних орієнтацій молоді у системі їх особистісного ставлення до життя.

У студентському віці основою мотивації стають цінності, однак система ціннісних орієнтацій перебуває ще на стадії формування. У цьому віці певною мірою сформована ієрархія життєвих цілей, однак молода людина ще недостатньо володіє мистецтвом їх досягнення, а це може уповільнювати процес опанування соціально ціннісної поведінки.

Ми припускаємо, що в структурі ціннісних орієнтацій сучасної молоді першочергове місце займають моральні цінності, які пов’язані із позитивним особистісним ставленням до найближчого оточення та до себе, а основними факторами формування ціннісних орієнтацій є активність і діяльність особистості.

Основний матеріал і результати дослідження. Щоб виявити змістовну сторону ціннісних орієнтацій студентів у системі їх життєстварень, а також з’ясувати та проаналізувати, які ціннісні орієнтації сучасної молоді займають найвищі щаблі в ієрархії ціннісних орієнтацій, ми використали такі методики: “Ціннісні орієнтації” М. Рокіча, “Незакінчені речення” Сакса і Леві, “Визначення спрямованості особистості” Б. Басса і К. Дарки.

Тестування було проведено серед студентської молоді віком 19-22 роки. Кількість досліджуваних становила 123 особи. Серед них –

65 осіб жіночої статі та 58 осіб чоловічої статі. За характером діяльності та спрямованістю описуваної групи досліджуваних можна вважати однорідною, що сприяло достовірності отриманих результатів та досягненню поставленої в дослідженні мети.

В результаті дослідження за трьома методиками було отримано тридцять показників, 12 з яких стосуються ціннісних орієнтацій, 15 – ставлення до себе, до оточуючих, до подій і до світу в цілому, 3 параметри характеризують спрямованість особистості.

Отримані результати аналізувалися за допомогою кількісних та якісних математичних методів. Було застосовано порівняння рангів термінальних та інструментальних ціннісних орієнтацій, проаналізовано розподіл системи життєстварень у досліджуваних та проведено кореляційний аналіз даних трьох методик.

Аналіз ціннісних орієнтацій студентської молоді показав таке. З’ясовуючи ієрархічну структуру цих цінностей, ми застосували метод обрахунку середніх арифметичних значень. Як видно з рисунка 1, *перше місце* у ієрархії термінальних цінностей досліджуваної групи посіла *цінність фізичного і психічного здоров’я*. І це зрозуміло, оскільки у наш час здоров’я виходить на перший план, і щоб чогось досягти у житті, потрібно мати задовільний (ми вже не кажемо – хороший) стан здоров’я. Як зазначається у багатьох дослідженнях, в останні роки здоров’я нації різко знижується, тому очевидно, що для студентів воно стоїть на першому місці. Тут ще раз підтверджується вагомість психології і психологів на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства, оскільки психічне здоров’я, за яке відповідає ця наука, тісно пов’язане із фізичними, і навпаки, фізичне здоров’я потерпає від проблем у психологічній сфері.

На *другому місці* серед термінальних цінностей розташовується *любов*, під якою розуміється духовна і фізична близькість з коханою людиною. Такі результати пояснюються віком досліджуваних (19-22 роки), оскільки у цей життєвий період відбувається пошук супутника життя. Так, Ерік Еріксон називає цю стадію особистісного розвитку “Інтимність”, коли молода людина готова до близькості, а самотність та ізоляція долається за допомогою любові. Лише поява зрілого почуття любові, яке ґрунтується на прийнятті та розумінні іншого, дає змогу перейти до наступної стадії особистісного розвитку.

Третє місце в ієрархії цінностей займає *щасливе сімейне життя*, що ще раз підтверджує висловлену нами думку про відповідність віку досліджуваних для такого прагнення, незважаючи на те, що часто в сучасних засобах масової інформації пропагується вільний спосіб життя без взяття на себе будь-яких зобов’язань стосовно створення власної сім’ї.

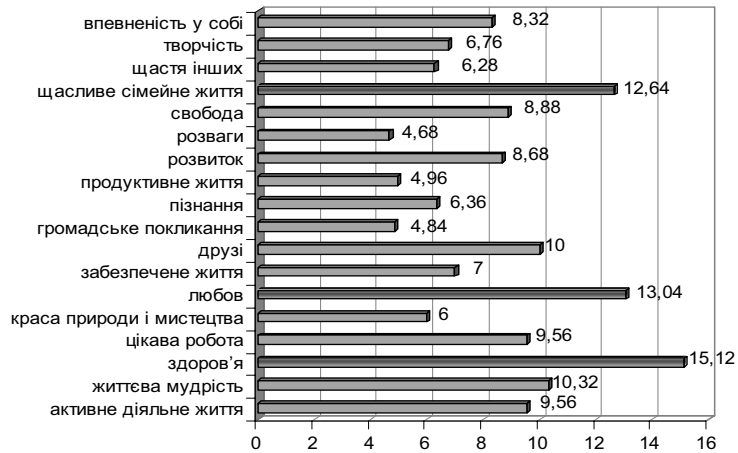

Рис. 1. Розподіл термінальних цінностей (перші: здоров'я, любов, щасливе сімейне життя; останні: громадське покликання, продуктивне життя, розваги)

Напевно тому цінність розваг, яка включає в себе приємне, необтяжливе проведення часу без відсутності обов'язків, посідає останнє місце у ранжуванні. Не користуються повагою також такі термінальні цінності, як громадське покликання (очевидно, спротив пов'язаний із негативним ставленням до колишньої тоталітарної системи, яка насильно нав'язувала такі обов'язки), а також продуктивне життя як максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей. Останній результат є доволі несподіваним і може бути пояснений тим, що студентська молодь лише готується вступити в доросле самостійне життя, а тому творча продуктивність стає актуальною на наступному віковому етапі.

Інструментальні цінності після ранжування розташувалися таким чином (див. рис. 2).

Перше місце в ієрархічній структурі інструментальних цінностей посідає *життєрадісність* (почуття гумору), що, очевидно, пов'язане з віком досліджуваних.

Друге місце займає *чесність*, правдивість, щирість. Максималізм молодих завжди підносить такі цінності, а іноді навіть ідеалізує їх. Але тут, очевидно, йдеться радше про щирість у стосунках, зокрема у стосунках з близькою людиною. Таким чином, любов як життєва мета (термінальна цінність у методиці М. Рокіча) досягається за допомогою відвертості у стосунках між двома людьми (інструментальна цінність за М. Рокічем).

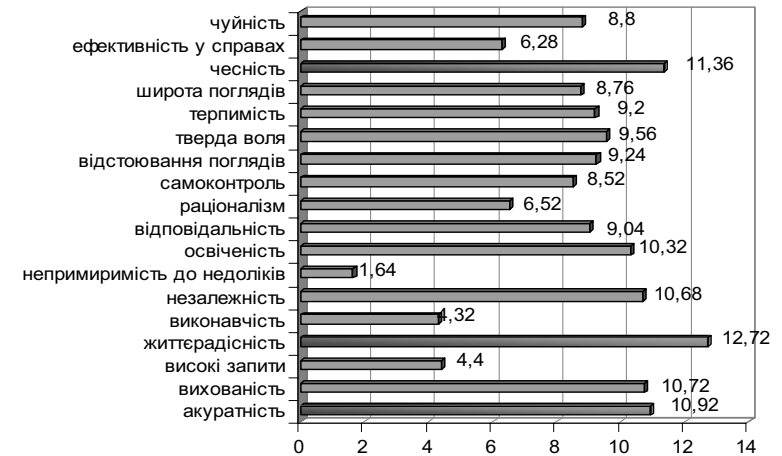

Рис. 2. Розподіл інструментальних цінностей (перші: акуратність, життєрадісність, чесність; останні: високі запити, виконавчість, непримиренність до недоліків в собі та інших)

Третє місце серед інструментальних цінностей належить, як це не дивно на перший погляд, *акуратності*, вмінню тримати речі в порядку, досягати порядку у справах. Напевно, це те, чого студентам іноді дуже бракує.

Натомість непримиренність до недоліків в собі та в інших розташувалася на останньому, вісімнадцятому місці. Прагнення до зближення з іншими людьми, котре стоїть на другому місці у термінальних цінностях, швидше за все буде нівелювати таку цінність. Крли бачиш недоліки в собі та в інших, важко знайти близьких по духу людей і уникнути самотності.

Майже однакові кількісні показники (4,4 і 4,32) отримали ще дві інструментальні цінності, котрі займають останні місця. Це високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання) та виконавчість, дисциплінованість. Це, знову ж таки, пов'язано із віком досліджуваних. Окрім того, виконавчість та дисциплінованість часто нівелюються під час догматичного шкільного навчання.

Отже, з'ясовуючи ієрархічну структуру цінностей студентської молоді, ми виявили, що здоров'я та життєрадісність посіли перші місця, а розваги та непримиренність до недоліків – останні.

Досліджувалася також система життєвих ставлень студентів, що дало змогу виявити таке. Використовуючи метод "Незакінчених речень", ми з'ясовували систему ставлень опитуваних до сім'ї, до представників своєї та протилежної статі, до сексуальних стосунків,

до тих, хто стоїть на вищому статусному щаблі, і тих, хто є підлеглим. Певні групи речень стосуються глибших особистісних сфер і торкаються страхів, почуття вини, ставлення до свого минулого і майбутнього, життєвих цілей.

Отже, аналіз середніх значень результатів, отриманих у досліджуваній нами групі, показав, що найбільш позитивне ставлення у студентів до своїх однокурсників та співробітників (рис. 3). Таке прагнення, очевидно, пов'язане із уникненням ізоляції та досягненням близькості з іншими, за Е. Еріксоном [11]. Становлення его-ідентичності дозволяє молодій особі перейти на цю стадію вікового розвитку, зміст якої – пошук супутника життя, бажання тісної співпраці з іншими, прагнення до близьких дружніх зв'язків із членами своєї соціальної групи. Молода людина не боїться тепер втрати свого “Я” і знеособлення. Досягнення попередньої стадії дозволяють їй, як пише Е. Еріксон, “охоче і з бажанням змішувати свою ідентичність з іншими” [11, с. 43].

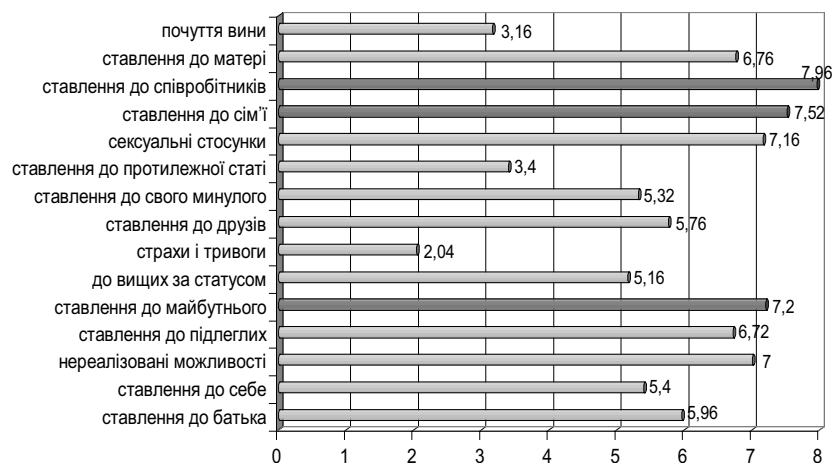

Рис. 3. Розподіл системи життєствлень у молоді

Цю ж думку підтверджує і те, що на другому місці серед позитивних життєствлень стоїть *ставлення до своєї сім'ї*, де можливий розвиток стосунків із близькою людиною. Отримані результати співвідносяться із вибором життєвих цінностей, де студенти найбільше прагнули одержати любов та досягнути щасливого сімейного життя. Ще серед позитивних ставлень у студентської молоді виділяються сексуальні стосунки, що пояснюється віком досліджуваних, а також підтверджує назву вікової стадії за Е. Еріксоном, в якій вони знаходяться, – інтимність [11].

Страхи і тривоги, натомість, викликають у студентів найнегативніше ставлення, що є природною захисною реакцією особистості, яка дозволяє зберегти її цілісність. Сюди ж належить і почуття провини.

Отже, найкраще досліджувані ставляться до своїх однолітків, близьких людей, до сім'ї, а також позитивно сприймається ними підтримання інтимних стосунків з близькими, а найгірше сприймаються ними страхи, тривога і почуття провини.

Визначення особистісної спрямованості досліджуваних в нашому випадку дає змогу говорити про переважаючий тип спрямованості на себе (див. рис. 4), оскільки розподіл типу спрямованості у досліджуваній групі такий.

48 % – спрямованість на себе, тобто орієнтація на пряму винагороду, що очевидно на даному етапі українського суспільства, котре переходить до ринкових стосунків і не лише у сфері економіки. Також спрямованість на себе спричиняє суперництво, владність, високу мотивацію до досягнення певного статусу. Іноді це може мати негативні наслідки у вигляді дратівливості, тривожності, ітровокованості.

16 % – орієнтація на справу, що охоплює зацікавленість в розв'язанні ділових проблем, якомога кращому виконанні своєї роботи. Позитивним є те, що такі особи схильні до ділового співробітництва і здатні відстоювати в інтересах справи власну думку, яка корисна для досягнення загальної мети.

36 % – спрямованість на спілкування як прагнення за будь-яких умов підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність, потреба в прив'язаності та емоційних стосунках з людьми. Негативними наслідками цього можуть стати орієнтація на соціальне схвалення і залежність від групи, що придушують самостійність, ініціативність і в кінцевому результаті – творчість. Як це не дивно, але надмірна спрямованість на спілкування, може негативно впливати на надання щирої допомоги людям.

За допомогою кореляційного аналізу було виявлено достатньо багато внутрішньотестових зв'язків між показниками, а також кореляцій між показниками різних методик (загалом отримано понад тридцять істотних взаємозв'язків). Тому тут ми опишемо лише найвагоміші та найцікавіші результати.

Отже, кореляція категорій термінальних та інструментальних цінностей у студентів показала, що пов'язані між собою такі з них (див. дод. В):

– *самореалізація та любов* мають зворотну кореляцію (-0,416), тобто чим вищим є цінність близькості та сімейних стосунків, тим

менше людина звертає увагу на активне, діяльне, продуктивне життя, пов'язане з роботою;

Рис. 4. Розподіл типів спрямованості особистості

– *цінності любові та щастя* інших обернено пов'язані із *пізнанням та розвитком* (-0,478), що пояснюється тими ж причинами, що й в попередньому випадку. Тобто реалізація себе в інших не потребує активного особистісного розвитку;

– *спілкування* теж негативно корелює із *пізнавальними цінностями* (-0,561). Такі інструментальні цінності, як *освіченість і раціоналізм*, теж зворотно корелюють із *спрямованістю на інших та прийняттям інших* (-0,477);

– *свобода і творча самореалізація* зворотно пов'язані зі *спілкуванням*, як *орієнтацією на інших* (-0,476), та *особистісними, індивідуалістичними цілями* (-0,480);

– *прийняття інших* тісно пов'язане із *любов'ю* (0,453), що очевидно, оскільки, лише приймаючи інших, ми можемо досягти із ними близькості.

Далі розглянемо взаємозв'язки між системою особистісних ставлень та ціннісними орієнтаціями.

Термінальні цінності пов'язані із такими видами ставлень:

– *самореалізація* із ставленням до майбутнього (0,493), де досліджувані покладають багато надій на майбутнє щодо свого продуктивного життя, максимально повного використання своїх можливостей, сил і здібностей;

– *спілкування та внутрішня свобода, гармонія* корелюють із позитивним ставленням до протилежної статі (0,482 і 0,409), адже саме в спілкуванні ми можемо досягти багатьох позитивних взаємозв'язків з оточуючими, а внутрішня свобода і гармонія сприяє прийняттю інших і зокрема дуже близької людини;

– *спілкування* як цінність також пов'язана зі ставленням до друзів (0,434);

– *цінності любові* (як духовної і фізичної близькості з коханою людиною) та *щасливого сімейного життя* лежать в основі позитивного ставлення до сім'ї (0,495) та до протилежної статі (0,570).

Інструментальні цінності, в свою чергу, істотно корелюють із параметрами системи особистісних ставлень. Чуйність, прийняття інших позитивно корелює зі ставленням до друзів (0,425) та ставленням до співробітників (у нашому випадку – радше однокурсників; 0,502). Вказані цінності тут дійсно виступають інструментами налаштування позитивних зв'язків із оточуючими.

Особистісна спрямованість базується на таких цінностях:

– *орієнтація на себе* позитивно корелює із цінностями *само-розвитку, пізнання, незалежності, творчості, внутрішньої гармонії* (це термінальні цінності), а також цінностями *сміливості у відстоюванні своєї думки, непримиренності до недоліків в собі та інших, здатності діяти самостійно, рішуче* (це інструментальні цінності);

– *орієнтація на спілкування* взаємопов'язана із цінностями *справи, роботи* (0,454), цінностями *терпимості, поваги, чуйності у ставленні до інших* (0,490), а також, що очевидно, цінностями *дружби, громадського покликання, благоустрою, розвитку і вдосконалення інших людей* (0,591);

– *орієнтація на справу* ґрунтується на інструментальних цінностях *дисциплінованості, відповідальності, ефективності у справах* (0,430), а також *термінальних цінностях активного діяльного життя, цікавої роботи, продуктивного життя як максимально повного використання своїх можливостей, сил і здібностей* (0,446).

Отже, кореляційний аналіз дав змогу розкрити структуру взаємозв'язків цінностей із ставленням до оточуючих, до світу, до самих себе, із спрямованістю особистості на справу, на себе чи на спілкування.

Висновки і перспективи. З'ясовуючи ієрархічну структуру цінностей студентської молоді, ми виявили, що здоров'я (фізичне та психічне) посіло у ній перше місце. Далі йдуть любов як духовна і фізична близькість з коханою людиною, щасливе сімейне життя та життєрадісність, чесність, акуратність. Відповідно розваги та непримиренність до недоліків посіли останні місця в цій ієрархії.

Аналіз системи ставлень дає змогу стверджувати, що найкраще молоді люди ставляться до своїх однолітків та до своєї родини. Також у системі життєствлень молоді позитивний полюс займають інтимні

стосунки, а негативний – страхи, тривоги і почуття вини. В системі особистісних ставлень наших досліджуваних переважає орієнтація на себе, тобто спрямування до досягнення статусу, схильність до суперництва, орієнтація на пряму винагороду і задоволення безвідносно до роботи.

За допомогою кореляційного аналізу було з'ясовано, що найтісніше між собою пов'язані цінності спілкування, прийняття інших, кохання та цінності самовдосконалення, саморозвитку. Вони також лежать в основі ставлення до себе, до оточуючих та до світу в цілому. Орієнтація на себе позитивно корелює із цінностями саморозвитку, пізнання, незалежності. Чуйність, прийняття інших лежать в основі позитивного ставлення до друзів та однокурсників. Спілкування та внутрішня свобода, гармонія пов'язані із позитивним ставленням до протилежної статі.

Проводячи ретроспективу нашого дослідження хотілося б висловити деякі побажання вихователям підростаючих поколінь. Багато помилок у вихованні молоді визначається тим, що ми прагнемо вирішувати окремі питання (професійної підготовки, моральної стійкості, вміння дотримуватись законів тощо), не сформувавши основного: вміння розмірковувати над непростими проблемами сучасного життя і діяти в ньому, орієнтуючись на загальнолюдські цінності та своє власне вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Афанасьева И. Г. Социальные ценностные ориентации личности. – М.: Политиздат, 1986. – 159 с.
2. Здравомыслов А. Г. Ценностные ориентации в системе личности // Личность в мире ценностей: Тезисы докладов научно-практической конференции. – Новосибирск, 1994. – 456 с.
3. Зотова О. И., Бабаева М. И. Ценностные ориентации и механизмы социальной регуляции // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Просвещение, 1985. – 424 с.
4. Кон И. С. В поисках себя: личность и ее самосознание. – М.: Политиздат, 1984. – 335 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
6. Круглов Б. С. Роль ценностных ориентаций в формировании личности школьника. – М.: Знание, 1983. – 184 с.
7. Мерлин В. С. Психология индивидуальности: Изб. психол. тр. – М.: Ин-т практич. психологии; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 446 с.

8. Панталева С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 108 с.
9. Психология субъектной активности личности / Відп. ред. В. О. Титаренко. – К., 1993. – 228 с.
10. Старовойтенко Е. Б. Жизненные отношения личности: модели психологического развития. – К.: Либідь, 1992. – 216 с.
11. Эриксон Э. Г. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1996. – 334 с.
12. Ядов В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – С. 135-167.

Maintenance and concrete displays of the valued orientations of young people is considered in the article. Correlation of the valued orientations and personality relations as a condition of self-determination of personality was investigated. In the structure of the valued orientations of modern youth a primary place is occupied by moral values. Activity of personality is the basic factor of their forming.

Keywords: valued orientations, relations to life, self-determination, goal-setting.

Отримано: 10.03.2010

УДК 374,7 (498)

М.П.Лещенко, І.О.Маріуц

Освіта дорослих у Румунії: реалії й перспективи

У статті характеризується розвиток освіти дорослих в Румунії. Розглядаються проблеми освітньої політики, професійного розвитку, індивідуальних потреб у контексті соціальних умов. У статті надається інформація про застосування міжнародних програм освіти дорослих.

Ключові слова: освіта дорослих, освіта дорослих в Румунії, міжнародні програми освіти дорослих.

В статье характеризуется развитие образования взрослых в Румынии. Рассматриваются проблемы образовательной политики, профессионального развития, индивидуальных потребностей в контексте